

Тактична операція, спрямована на вирішення тактичного завдання «Безпека» включає в себе прийняття низки організаційних рішень і дотримання певних правил при проведенні слідчих дій. По-перше, склад слідчо-оперативних груп доцільно формувати не з місцевих правоохоронних органів, а з інших регіонів, відбираючи найбільш досвідчених і принципових працівників. По-друге, необхідне суворе дотримання службової таємниці щодо складу слідчо-оперативної групи, про слідчих і оперативних працівників (місце роботи й проживання, наявність родини, її склад тощо). По-третє, слідчо-оперативна група повинна працювати у тісному контакті з службою внутрішньої безпеки та підрозділами охорони з життям заходів щодо захисту учасників кримінального процесу.

Підсумовуючи викладене щодо видів тактичних операцій під час розслідування злочинів, які було вчинено організованими групами, потрібно підкреслити, що вони є важливим елементом криміналістичних методик, оскільки відбивають специфіку розслідування злочинів зазначеної категорії.

Список літератури: 1. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2002. 2. Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2003. 3. Яблоков Н. П. Расследование организованной преступной деятельности: Практ. пособие. М., 2002. 4. Денисюк С. Ф., Шепитько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистические проблемы): Научно-практ. пособие. Х., 1999. 5. Шипшин С. С. Судебно-психологическая экспертиза: теоретические аспекты // Теория і практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 2: Зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. Х., 2002. 6. Основы борьбы с организованной преступностью / Под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. М., 1996. 7. Волобуев А. Ф. Противодействие расследованию преступлений: сущность и преодоление // Расследование и противодействие ему в состязательном уголовном судопроизводстве: процессуальные и криминалистические вопросы: Сб. науч. трудов. М., 2007.

Надійшла до редколегії 03.03.08

Ю. В. Шинкарьов

Застосування зарубіжного досвіду для удосконалення правової регламентації кримінального покарання у вигляді арешту в Україні

Покарання як кримінально-правова категорія завжди привертало до себе увагу вчених-правознавців. Їх роботи присвячувалися як системі покарань взагалі, так і окремим видам та цілям покарань. Вказаній проблемі у своїх роботах приділяли увагу М. Шаргородський, І. Карпець, А. Багрій-Шахматов, С. Полушинська, В. Трубников, В. Фетисов, А. Степанюк та інші.

Актуальність даної статті полягає у тому, що у наукових творах вітчизняних вчених-криміналістів майже не приділялась увага до-

слідженню такого покарання, як арешт, а тим більше не вивчалася його правова регламентація в зарубіжних країнах. Залишення поза увагою вітчизняних науковців арешту як виду покарання, що достатньо розповсюджене за кордоном, викликає необхідність проведення аналізу цього питання і обумовлює його актуальність.

Метою пропонованої наукової статті є з'ясування відповідності появи арешту у системі національного кримінального законодавства тенденціям розвитку світового кримінального законодавства та виявлення окремих переваг законодавства інших країн, вивчення і введення яких до чинного законодавства України могло б позитивно на нього вплинути.

Арешт як окремих вид покарання, виділився із короткострокового позбавлення волі, яке існувало за часів Радянського Союзу. З прийняттям у 2001 р. Кримінального кодексу в Україні з'явилися два різних види покарань – арешт та позбавлення волі. У кримінальному законодавстві зарубіжних країн простежується подібна тенденція: арешт і позбавлення волі співіснують як два окремих покарання у межах однієї системи покарань. Але це відбувається не в усіх країнах. У законі про кримінальну відповідальність деяких країн як покарання, що пов'язане з ув'язненням засудженої особи, залишається виключно позбавлення волі. У світі є країни, де існує короткострокове (мінімальний строк призначення якого є меншим за 1 рік) позбавлення волі (Польща, Республіка Болгарія, Данія, Німеччина). Цікавим є й те, що його мінімальний строк може бути меншим, ніж строк арешту в Україні (Австрія, Швейцарія, Данія).

Поряд із позбавленням волі, арешт застосовується в Україні, Російській Федерації, Білорусі, Литві та Латвії, Грузії, Китайській Народній Республіці, Іспанії, Корейській Народній Республіці, Корейській Народній Демократичній Республіці, Японії, Киргизькій Республіці. Законодавці цих країн, на нашу думку, свідомо відмовилися від короткострокового позбавлення волі і ввели арешт до системи покарань у зв'язку із недосконалістю та певною неефективністю короткострокового позбавлення волі, про що неодноразово зазначалося у науковій літературі.

Виникає питання, чому в цих країнах короткострокове позбавлення волі не виокремилася як самостійне покарання? На нього можна дати єдину відповідь: у цих країнах таке покарання вважається ефективним. При цьому цікавим є те, що в більшості випадків немає жодних особливостей, що є характерними для відбування короткострокового позбавлення волі порівняно з більш тривалими строками.

Отже, аналізуючи міжнародне законодавство, слід виділити дві групи країн: ті, де арешт застосовується поряд із позбавленням волі (Росія, Білорусь, Литва та Латвія, Грузія, Китай, Іспанія, Корейська Народна Республіка, Корейська Народна Демократична

Республіка, Японія, Киргизія) [1, с. 20; 2, с. 126; 3, с. 199; 4, с. 181; 5, с. 118; 6, с. 32; 7, с. 23; 8, с. 22; 9, с. 196], та такі, де він не застосовується.

Серед країн, де арешт не застосовується й існує виключно позбавлення волі як єдине покарання, поєднане з ув'язненням засудженої особи, можна виділити дві групи: країни, де взагалі відсутні короткі строки позбавлення волі (на нашу думку, такі країни свідомо або несвідомо пішли шляхом скорочення в'язничних санкцій, що відповідає тенденціям розвитку світового законодавства про покарання), і країни, у яких існує короткострокове позбавлення волі (Польща, Болгарія, Данія, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Соціалістична Республіка В'єтнам, Голландія, Швеція) [10, с. 61; 11, с. 46; 12, с. 38; 13, с. 21; 14, с. 13; 15, с. 87; 9, с. 190; 16, с. 110; 17, с. 205].

У свою чергу, країни, у яких існує короткострокове позбавлення волі, можна поділити на дві групи: країни, де найменший строк позбавлення волі може складати декілька днів (Австрія, Швейцарія, Данія, Голландія), та країни, де найменший строк позбавлення волі не є принаймні меншим за місяць (Болгарія, Польща, Німеччина, Соціалістична Республіка В'єтнам, Швеція).

Із групи країн, де встановлена можливість короткострокового позбавлення волі, можна виділити ті, законодавство яких передбачає особливі умови для відбування короткострокового позбавлення волі. До цих країн відносяться: Швейцарія, у ст. 37 bis КК якої зазначено, що у разі призначення засудженому тюремного ув'язнення строком менше, ніж три місяці, до нього застосовуються приписи до арешту; Болгарія, де короткострокове позбавлення волі повинно відбуватися в спеціальних виправних домах.

Проаналізувавши кримінальне законодавство країн, у яких арешт не відокремився в самостійне покарання, можна зробити деякі висновки.

Наявність у багатьох країнах світу короткострокового позбавлення волі свідчить про неможливість усунення з національних законодавств покарань, пов'язаних із фізичною ізоляцією засудженої особи від суспільства, які характеризуються нетривалими строками. Ця неможливість, на наш погляд, пов'язана із тим, що фізичній ізоляції засудженої особи від суспільства, навіть за неважких злочинів та на нетривалих строках, притаманний достатній карально-виправний ефект, що може забезпечити значну дієвість покарання щодо засудженого. Цей вплив і зумовлює ефективність таких покарань. Однак ефективність не завжди є максимальною, що підтверджується тим, що значна кількість країн відмовилася від короткострокового позбавлення волі, замінивши його на окреме покарання у вигляді арешту з метою підвищення ефективності ув'язнення особи на короткі строки за допомогою специфічних властивостей, характерних для цього покарання.

Однією з країн, у кримінальному законодавстві якої існує арешт, є й Україна. Але покарання у вигляді арешту, як уже зазначалося, характерне не тільки для нашої держави.

Переходячи до аналізу законодавства конкретних країн, зазначимо, що спершу треба проаналізувати кримінальне законодавство про арешт в країнах колишнього Радянського Союзу. Це пов'язано із тим, що відправною точкою розвитку національних законодавств цих країн є законодавство СРСР, і такий аналіз дає можливість комплексно дослідити еволюцію їх кримінального законодавства щодо нового для них покарання у вигляді арешту.

Російська Федерація. Згідно зі ст. 54 КК Російської Федерації, арешт полягає у триманні засудженого в умовах суворої ізоляції від суспільства і встановлюється на строк від одного до шести місяців. Крім того, російські законодавці додатково зауважують щодо строку призначення арешту, оскільки у разі заміни обов'язкових або виправних робіт на арешт, він може бути призначений і на строк менший, ніж один місяць.

Щодо суб'єктів, до яких арешт може бути застосований, то поряд із загальними до них вимогами (фізичні осудні особи, які досягли віку кримінальної відповідальності), існують і спеціальні: арешт не може бути призначений особам, що не досягли до моменту винесення судом вироку шістнадцятирічного віку, а також не може застосовуватися до вагітних жінок та жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років. Щодо окремої категорії засуджених – військовослужбовців, то вони перебувають під арештом на гауптвахті.

Неповнолітнім арешт призначається, якщо вони досягли 16-річного віку до моменту проголошення судом вироку, на строк від одного до чотирьох місяців.

Кримінальний кодекс Російської Федерації відзначає відносно велику суворість такого покарання, як арешт, зазначаючи, що він полягає в суворій ізоляції від суспільства. У системі покарань місце його було визначено між обмеженням волі та утриманням в дисциплінарній військовій частині, більш суворим за яке є позбавлення волі [1, с. 20].

Загалом в Особливій частині КК Російської Федерації міститься 260 статей, які мають 536 санкцій, із них арешт передбачений у 142 санкціях, або у 26,66 % санкцій [18, с. 204].

Республіка Білорусь. Згідно зі статтею 54 КК Республіки Білорусь, арешт полягає в утриманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців.

Арешт не може бути призначений чотирьом категоріям засуджених: 1) особам, які не досягли шістнадцятирічного віку; 2) вагітним жінкам; 3) жінкам та самотнім чоловікам, які мають дітей у віці до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів; 4) інвалідам I та II груп. Привертає увагу ст. 114 КК Республіки Білорусь, де вка-

зані особливості застосування арешту до неповнолітніх: арешт призначається особі чоловічої статі, яка досягла шістнадцятирічного віку на момент винесення вироку, і встановлюється на строк від п'ятнадцяти днів до трьох місяців. Тобто, виходячи зі змісту цієї статті, арешт не може бути взагалі застосований до неповнолітніх жінок. А до неповнолітніх чоловіків встановлюється скорочений строк арешту.

Військовослужбовці, як і в Російській Федерації, відбувають арешт на гауптвахті [2, с. 126].

У системі покарань Білорусії арешт за ступенем суворості посідає шосту сходинку і розташований між обмеженнями у військової службі та обмеженням волі.

У Республіці Білорусь частка арешту становить значний відсоток серед інших покарань, що були призначені за вчинення злочинів. Наприклад, у другій половині 2001 р. вона становила 9,9% [19, с. 96].

Литва. Особливістю КК Литовської Республіки є те, що він встановлює два види кримінально караних діянь: злочин та кримінальний проступок. Відповідно до ст. 42 КК, арешт може застосовуватися як за вчинення злочину, так і за вчинення кримінального проступку. Причому як покарання за злочин арешт визнається досить суворим покаранням, про що свідчить розташування його в системі покарань між обмеженням волі та позбавленням волі на певний строк. Як покарання за кримінальний проступок арешт взагалі визнається найтяжчим покаранням і поміщений на шосту сходинку в переліку покарань після обмеження волі. Крім того, законодавець Литовської Республіки відносить арешт до покарань, пов'язаних із позбавленням волі. Це впливає зі змісту ст. 11 КК Литовської Республіки, що визначає поняття злочину: злочином є небезпечне та заборонене Кодексом діяння (дія або бездіяльність), за вчинення якого передбачено покарання у вигляді позбавлення волі (і звідси, якщо арешт застосовується як покарання за вчинення саме злочинів, то він може розглядатися як вид або форма позбавлення волі); та зі змісту ст. 12 КК Литовської Республіки, що визначає поняття кримінального проступку: кримінальним проступком є небезпечне та заборонене Кодексом діяння (дія або бездіяльність), за вчинення якого передбачено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, за виключенням арешту (звідси також стає зрозумілим, що арешт є виключенням і відноситься до позбавлення волі).

Різниця між арештом, який призначається за вчинення злочину, та арештом, який призначається за вчинення проступку, полягає лише в строках покарання (за вчинення злочину – від п'ятнадцяти до дев'яноста днів, а за вчинення кримінального проступку – від десяти до сорока п'яти днів). Арешт для неповнолітніх призначається на строк від 5 до 45 днів [3, с. 199].

Безумовно, позитивним елементом КК Литви є те, що порівняно з КК Російської Федерації, Білорусії та навіть України в ньому вказується місце відбування арешту – арештний дім. Але чомусь не вказуються умови утримання засудженої особи в такому арештному домі, на відміну від КК Російської Федерації, Білорусії та України, де наголошується на ізоляції засуджених до арешту осіб від суспільства.

Цікавим моментом є те, що в разі призначення арешту на строк до сорока п'яти діб, суд може встановити його відбування у вихідні дні.

Щодо категорій засуджених, до яких арешт не може застосовуватися, то до них відносяться вагітні жінки, особи, які доглядають за дитиною віком до трьох років [20, с. 166–167].

Латвія. У КК Латвії зазначається, що арешт – це короткострокове примусове утримання засудженого в ув'язненні в межах його місця проживання. Арешт призначається на строк від трьох діб до шести місяців. Під час арешту засуджений може бути залучений за розсудом місцевого самоврядування до суспільно корисних робіт. Арешт не застосовується до вагітних жінок та матерів, які доглядають за дитиною віком до одного року [4, с. 181].

Грузія. Згідно з КК Грузії визначає, що арешт полягає в суворій ізоляції особи від суспільства на строк від одного дня до шести місяців. Неповнолітнім арешт може призначатися від одного дня до чотирьох місяців за умови, якщо засуджений є особою чоловічої статі. Такий підхід до визначення кола неповнолітніх осіб, відносно яких може бути призначено арешт, викликає питання: чому до неповнолітніх осіб чоловічої статі арешт може бути застосований, а до жінок – ні. Вважається, що це зумовлюється суворістю режиму арешту, який, на погляд грузинського законодавця, не бажано застосовувати до жінок, зважаючи на їх психофізичні властивості.

У випадку заміни суспільно корисної праці, виправних робіт або обмеження волі на арешт, він може бути призначений на строк менше одного місяця.

Арешт не призначається особам, які не досягли на момент проголошення вироку чотирнадцятирічного віку, інвалідам I і II груп, вагітним жінкам, а також жінкам, які мають дітей віком до семи років.

У системі покарань грузинський законодавець відводить арешту місце між обмеженням волі та позбавленням волі на певний строк, що підкреслює суворість цього покарання порівняно з іншими, що містяться в грузинському кримінальному законі [5, с. 118].

Киргизія. Покарання у вигляді арешту призначається на строк від одного до шести місяців. До неповнолітніх, відповідно до ст. 81 КК Киргизької Республіки, арешт призначається за умови досягнення ними 16-річного віку на строк від 1 до 3 місяців. При-

значаючи покарання у вигляді арешту, суд повинен брати до уваги, що цей вид покарання за можливості не повинен заважати навчанню неповнолітнього.

Порядок та умови відбування покарання у вигляді арешту визначаються органами внутрішніх справ. Арешт полягає в триманні особи в умовах суворої ізоляції [8, с. 22].

Китай. Китайський законодавець, регламентуючи арешт у КК, називає вид покарання «короткостроковим арештом», тим самим зробивши наголос на одній із головних специфічних ознак арешту – на його короткостроковості. Арешт як вид покарання у КНР може бути призначений на строк від одного до шести місяців. Засуджені до цього покарання перебувають під контролем органів громадської безпеки [21, с. 74]. У період відбування покарання засуджений до короткострокового арешту може один-два дні на місяць перебувати вдома. Перебіг строку короткострокового арешту починається з дня проголошення вироку [6, с. 32].

У системі покарань короткостроковий посилає займає третю сходинку між наглядом та строковим позбавленням волі.

Іспанія. Кримінальний кодекс Іспанії за характером та тривалістю розділяє покарання на суворі, менш суворі та невеликі. Арешт відноситься як до менш суворих, так і до невеликих покарань – різниця полягає тільки в строках призначеного покарання. До менш суворих покарань відноситься арешт на строк від семи до двадцяти чотирьох вихідних днів; до невеликих покарань відноситься арешт на строк від одного до шести вихідних днів (тобто, арешт у цій країні відбувається засудженими виключно у неробочі дні).

Згідно зі статтею 37 КК Іспанії, арешт на вихідні дні призначається на 36 годин, що дорівнює двом дням. Максимальним може бути арешт на двадцять чотири вихідних дні, за виключеннями, коли арешт накладається замість покарання, що передбачає тюремне ув'язнення.

Засуджений відбуває арешт у виправному закладі, максимального наблизеному до місця проживання, у якому є вільні місця, кожної суботи і неділі.

Якщо заарештований двічі неправомірно пропускає відбування арешту, Суд з Нагляду, незалежно від подання свідчення про порушення вироку, може вирішити, що арешт буде виконуватися безперервно [7, с. 23].

Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн дозволяє дійти певних висновків щодо міжнародного досвіду в питанні правової регламентації такого покарання, як арешт. У більшості країн арешт визнається досить суворим покаранням. На це вказує його наблизеність до позбавлення волі в системі покарань і режим його виконання та відбування, який характеризується суворістю, що досягається за допомогою значної кількості правооб-

межень. Арешт є відносно короткочасним покаранням, і його строк не перевищує шести місяців. Арешт також повинен здійснюватися в спеціально створених для цього установах, але на це не завжди є вказівка в законі. І нарешті, арешт, як правило, призначається за злочини невеликої або середньої тяжкості, а іноді й за кримінальні проступки.

На нашу думку, наявність арешту в багатьох країнах світу свідчить про неможливість викреслення з національних законодавств країн світу покарань, пов'язаних з ізоляцією засудженої особи від суспільства, що характеризуються нетривалими строками. Це обумовлено тим, що покаранню, пов'язаному з ізоляцією засудженої особи від суспільства, навіть за нетяжкі злочини та нетривалі строки, притаманний достатній каральний ефект, який може здійснити значний вплив на засудженого. Але все ж таки визначальним моментом у даному випадку є не наявність карального ефекту покарання (що властиве будь-якому його виду), а наявність випадків, коли зазначені у законі цілі покарання можуть бути досягнутими лише за умови застосування короткочасного покарання, яке пов'язане з ізоляцією від суспільства. Наявність у законі таких видів покарання дозволяє не застосовувати покарання у вигляді позбавлення волі з характерними для нього тривалими строками, що дозволяє дотримуватися принципу відповідності злочину і покарання, оскільки покарання, пов'язані з короткочасною ізоляцією від суспільства, повинні призначатися за злочини, що не є тяжкими. Основною метою короткочасних покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства (арешту), на наш погляд, є припинення злочинної діяльності винного та попередження вчинення ним нових злочинів шляхом фізичної ізоляції, що досягається шляхом встановлення суворих режимних правообмежень, яких зазнає засуджений під час відбування цього покарання.

Таким чином, можна простежити дві тенденції відносно кримінальних покарань, що панують нині у світовому кримінальному законодавстві: 1) орієнтація на зменшення кількості покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства, та їх застосування; 2) незважаючи на наявність першої тенденції, можна спостерігати збереження у кримінальному законодавстві зарубіжних країн покарань, що характеризуються короткочасною ізоляцією засудженої особи від суспільства (арешт).

Аналізуючи систему кримінальних покарань України, а також практику їх застосування, можна також простежити вказані тенденції. Вони виявляються у наявності у системі покарань як значної кількості покарань, що не пов'язані з ізоляцією засудженої особи, так і у наявності декількох покарань, які передбачають ізоляцію засуджених. Тому можна зробити висновок, що українське кримінальне законодавство, що передбачає застосування такого

кримінального покарання, як арешт, повністю відповідає тенденціям розвитку міжнародного законодавства.

Наостанок можна виділити ті позитивні риси кримінального законодавства інших країн з регулювання покарання у вигляді арешту, які б можна було запозичити вітчизняному законодавству: по-перше, арешт не повинен призначатися не тільки жінкам, які мають дітей віком до семи років, але й чоловікам, які мають на власному утриманні дітей такого віку; по-друге, арешт як покарання, що пов'язане з ізоляцією засудженої особи від суспільства, повинен бути наблизений до позбавлення волі у системі кримінальних покарань України і посісти місце між обмеженням та позбавленням волі; по-третє, слід доповнити у ст. 60 КК України вказівкою на те, що арешт повинен відбуватися в арештних домах.

Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду, виявлення позитивних рис правового регулювання арешту в зарубіжних країнах та впровадження цих надбань дозволить якісно удосконалити чинне кримінальне законодавство України.

Список літератури: 1. Уголовный кодекс Российской Федерации. М., 2004. 2. Уголовный кодекс Республики Беларусь. СПб., 2001. 3. Абрамовичус А., Драکشене А., Павилонис В. Основные положения Уголовного кодекса Литовской Республики // Новое уголовное законодательство стран СНГ и Балтии. Сб. науч. ст. под ред. Л. Л. Кругликова, Н. Ф. Кузнецовой. М., 2002. 4. Крастиньш У. Новый Уголовный закон Латвии // Новое уголовное законодательство стран СНГ и Балтии. Сб. науч. ст. под ред. Л. Л. Кругликова, Н. Ф. Кузнецовой. М., 2002. 5. Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З. К. Бигвава; Вступ. ст. В. И. Михайлова; Обзор. ст. О. Гамкредидзе; Пер. с груз. И. Мериджанашвили. СПб., 2002. 6. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / Пер. с кит. Д. В. Вичикова. СПб., 2001. 7. Уголовный кодекс Испании / Под ред. и с предисл. Н. Ф. Кузнецовой, Ф. М. Решетникова. М., 1998. 8. Джоробекова А. Уголовная ответственность несовершеннолетних по законодательству Кыргызской Республики // Уголовное право. 2004. № 4. 9. Иванов А. М., Корчагин А. Г. Преступление и наказание в странах Юго-Восточной Азии (общая часть) // Известия ВУЗов. Правоведение. 2000. № 2 (229). 10. Уголовный кодекс республики Польша / Науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова; Вступ. ст. А. И. Лукашова, Э. А. Саркисовой; Пер. с пол. Д. А. Бариллович. СПб., 2001. 11. Уголовный кодекс Республики Болгария / Науч. ред. А. И. Лукашова; Пер. с болгар. Д. В. Милушева, А. И. Лукашова; Вступ. ст. Й. И. Айдарова. СПб., 2001. 12. Уголовный кодекс Дании / Науч. ред. и предисл. С. С. Беляева; Пер. с дат. и англ. С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. СПб., 2001. 13. Уголовный кодекс ФРГ / Пер. с нем. М., 2001. 14. Уголовный кодекс Австрии. М., 2001. 15. Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. ред., предисл. и пер. с нем. А. В. Серебренниковой. СПб., 2002. 16. Уголовный кодекс Голландии. СПб., 2001. 17. Уголовный кодекс Швеции. СПб., 2001. 18. Зубкова В. И. Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика. М., 2002. 19. Лукашов А. И. Уголовный кодекс Республики Беларусь: реальность и проблемы правового регулирования // Новое уголовное законодательство стран СНГ и Балтии. Сб. науч. ст. под ред. Л. Л. Кругликова, Н. Ф. Кузнецовой. М., 2002. 20. Уголовный кодекс Литовской республики / Науч. ред. В. Павилониса; Предисл. Н. И. Мацнева; Вступ. ст. В. Павилониса, А. Абрамовичуса, А. Драکشене; Пер. с лит. В. П. Казанскене. СПб., 2003. 21. Ахметшин Х. М., Ахметшин Н. Х. Новое уголовное законодательство КНР. Вопросы Общей части // Государство и право. 1999. № 10.

Надійшла до редколегії 17.01.08